

АРЕШТ МАЙНА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОВАДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ARREST OF PROPERTY OF THE LEGAL ENTITY IN RESPECT OF WHICH THE PROCEEDINGS ARE BEING CONDUCTED: THEORETICAL ASPECT

Черниченко І. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті розглянуто застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна. Автором зосереджено увагу на понятті, підставах накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Проаналізовано норми Кримінального процесуального кодексу України та з'ясовано, що арешт може бути накладений виключно на юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, після повідомлення уповноваженій особі такої юридичної особи про підозру та внесення відповідних відомостей про юридичну особу до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На підтвердження вищевказаної тези наведено приклад відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про арешт грошових коштів, що знаходилися на банківському рахунку юридичної особи, у зв'язку з тим, що відомості щодо юридичної особи до Єдиного реєстру досудових розслідувань не вносились, повідомлення про підозру у вчиненні злочину будь-кому з уповноважених осіб не вручалось.

Додатково звернуто увагу на зміст і вимоги до клопотання про арешт майна та наведено приклад із судової практики, коли слідчий суддя встановивши, що клопотання подано без дотримання вимог Кримінального процесуального кодексу України, повернув його прокурору та встановив строк у сімдесят дві години для усунення недоліків, про що постановив ухвалу.

Детально розглянуто одну з підстав для накладення арешту на майно –забезпечення конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. З використанням системного тлумачення норм Кримінального кодексу України з'ясовано, що конфіскація майна є додатковим заходом і може застосовуватися тільки з основним заходом у виді ліквідації юридичної особи, що передбачена статтею 96⁹. Здійснено аналіз ухвал слідчих суддів, які без врахування законодавчих положень, незважаючи на те, що конфіскація майна не могла бути застосована до юридичної особи, щодо якої здійснювалось провадження, накладали арешт на майно юридичної особи, обґрунтовуючи своє рішення пунктом третім частини другої статті 170 Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: арешт майна, кримінальне провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, конфіскація майна.

The article deals with the use of seizure of property as a measure to secure criminal proceedings. The author focuses on the notion, grounds for seizure of the property of the legal entity in respect of which proceedings are being conducted.

The norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine are analyzed and it is determined that seizure of property may be imposed only on the legal entity, after notification to the authorized person of such legal entity about suspicion and entering data about the legal entity in the Unified register of pre-trial investigations. In support of the above statement, an example of the refusal of the investigating judge to satisfy the petition for seizure of funds that were in the bank account, because there was no information about the legal entity in the Unified register of pre-trial investigations and no reports of suspicion of committing a crime were received by any of the authorized persons of this legal entity.

The content and requirements for petition for seizure of property were additionally considered and an example from a case law was given of how an investigating judge found that the petition was filed without observing the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The investigating judge made a decision and returned the petition to the prosecutor, set a term of seventy-two hours for eliminating the disadvantages.

One of the grounds for seizure of property – securing the confiscation of property as a type of criminal-law measures against a legal entity is considered in detail. Using a systematic interpretation of the provisions of the Criminal Code of Ukraine, it was found that the confiscation of property is an additional measure and can be applied only with the basic measure – liquidation of a legal entity, provided for in Article 96⁹.

The decisions were analyzed, in which, without taking into account the legislative provisions, despite the fact that the confiscation of property could not be applied to the legal entity in question, the investigating judges seized the property of the legal entity. The judges substantiating their decision with the third paragraph of the second part of Article 170 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: seizure of property, criminal proceedings, the representative of the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted, criminal-law measures against legal entities, confiscation of property.

Постановка проблеми. Слідчі судді при вирішенні питання про накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, в переважній більшості випадків або повертають клопотання про арешт майна слідчому, прокурору для усунення недоліків, або взагалі відмовляють у його задоволенні. Зважаючи на це, актуальним є дослідження теоретичних положень та законодавчих норм, які стосуються арешту майна, що сприятиме уникненню помилок при розгляді слідчими суддями, судами

клопотань про арешт майна юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Стан дослідження. Особливості кримінального провадження щодо юридичної особи висвітлені К.Л. Бугайчуком, А.М. Яценко, І.В. Лешуковою, О.О. Кочурою, А.В. Даниленко. Процесуальний порядок та особливості застосування слідчим арешту майна розглянуто С.С. Чернявським, А.А. Вознюк, О.Ю. Хабло та іншими. Однак, незважаючи на суттєві наукові доробки, ґрунтовного аналізу потребує питання застосування арешту

майна юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Метою статті є дослідження законодавчих положень, що стосуються поняття, завдання, підстав накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вимог до клопотання про арешт майна, а також процедури його розгляду слідчим суддею, судом.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК України порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна [1].

Якщо є всі підстави для накладення арешту на майно, то з клопотанням до слідчого судді, суду звертається прокурор або слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач. Таке клопотання подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено: 1) підстави, мету та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна; 2) перелік і види майна, що належить арештувати; 3) документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, корис-

тування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном; 4) розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 4 ст. 170 КПК України [1, ст. 171].

Згідно з ч. 3 ст. 172 КПК України слідчий суддя, суд встановивши, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог КПК України, повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу.

Саме до такого висновку дійшов слідчий суддя Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області розглянувши клопотання про арешт майна в рамках кримінального провадження за ознаками вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212 та ч. 2 ст. 366 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Клопотання слідчого в частині накладення арешту на майно підозрюваного ОСОБА_3 та ПП «Імекс» з метою забезпечення конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру (далі – ЗКПХ) щодо юридичної особи було визнано необґрунтованим. Адже вичерпний перелік підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру передбачений [ст. 96³ КК України](#). Враховуючи, що конфіскація до ПП «Імекс» не може бути застосована, цивільний позов не заявлено, слідчий суддя прийшов до висновку, що клопотання про арешт майна подане без додержання вимог [ст. 171 КПК України](#), тому на підставі ч. 3 [ст. 172 КПК України](#) повернув його прокурору та встановив строк у сімдесят дві години для усунення недоліків [2].

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкоджен-

ня, псування, знищення, перетворення, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема, шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб. Причому, законодавець у КПК України на цьому наголошує двічі в одній і тій самій частині статті, що свідчить про технічну опіску (повторення). Відповідно до Закону України від 10 листопада 2015 р. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні [3].

Арешт майна є заходом забезпечення кримінального провадження, має тимчасовий характер, оскільки остаточне рішення про те, що належить вчинити з майном, яке арештоване, буде прийняте судом при ухваленні вироку. Правовою підставою накладення арешту є ухвала слідчого судді, суду.

Арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення

(цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (ч. 2 ст. 170 КПК України).

Зупинимося детальніше на третьому пункті, адже саме з цієї підстави найчастіше подаються клопотання про арешт майна юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Відповідно до ч. 5 ст. 170 КПК України з метою забезпечення конфіскації майна арешт накладається на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК України, може застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна.

Загалом заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід розуміти передбачені КК України примусові або такі, що засновані на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження, засоби впливу на юридичну особу у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого зі злочинів, передбачених ст. 96³ КК України, що тягнуть негативні для юридичної особи наслідки майнового чи організаційно-правового характеру або унеможливають їх настання, і застосовуються поряд (разом) із призначенням уповноваженій особі покарання (звільненням від нього) або зі звільненням її від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності [4, с. 314].

До юридичних осіб може бути застосовано штраф, ліквідація як основні заходи та конфіскація майна як додатковий ЗКПХ, що передбачено в ст. 96⁶ КК України [5].

Конфіскація майна передбачає примусове безоплатне вилучення у власність держави майна юридичної особи. Суд може прийняти рішення як про повну так і про

часткову конфіскацію майна. Об'єми конфіскації залежать від суспільної небезпечності конкретного злочину, характеру та рівня задіяності юридичної особи у вчиненні її уповноваженою особою злочинів, розмірів завданої злочинним діянням шкоди, характеру та розмірів неправомірної вигоди, яка була отримана юридичною особою тощо. Конфіскації підлягає лише майно, яке є власністю юридичної особи (земельні ділянки, нерухомість, активи в банках, акції та інше рухоме і нерухоме майно). Цей ЗКПХ не може бути застосований до особистого майна співвласників, акціонерів, найманих працівників юридичної особи. У випадку прийняття рішення про часткову конфіскацію судом повинно бути визначено, яка саме частка майна юридичної особи підлягає вилученню із вказівкою на конкретне майно або із зазначенням суми, якщо конфіскації підлягають грошові активи. Конфіскація майна не включає вилучення предметів, які були знаряддями або засобами вчинення уповноваженою особою злочину; предметів, вилучених із обігу (наркотичні засоби, психотропні речовини, зброя, підроблені гроші тощо); майна, здобутого злочинним шляхом. Щодо такої категорії предметів може бути застосована спеціальна конфіскація [6, с. 29].

Конфіскація майна можлива у випадку ліквідації юридичної особи, тобто примусового припинення діяльності останньої. Ліквідація ж застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, передбачених ст. 96⁹ КК України.

Однак, суди не завжди враховують вищеведене. Так, у кримінальному провадженні ОСОБА_8 повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 [ст. 369 КК України](#). Досудовим розслідуванням встановлено, що ОСОБА_8, здійсню-

ючи господарську діяльність, пов'язану із імпортом газу скрапленого з використанням підконтрольних йому підприємств, у тому числі ТОВ «Консул-Інвестментс» та ТОВ «Ажиотаж», діючи з корисливих мотивів, вступив у попередню злочинну змову з начальником митного посту «Куп'янськ-енергетичний» Енергетичної митниці ДФС України ОСОБА_7, який займав відповідальне становище. Вони домовились про надання неправомірної вигоди у розмірі 1 долар США на користь ОСОБА_7 за кожен ввезену на митну територію України тону газу скрапленого, з метою забезпечення ним безперешкодного оформлення відповідних митних документів, усунення будь-яких формальних перешкод, не проведення митного огляду та інших митних процедур стосовно вантажів, що ввозяться ТОВ «Консул-Інвестментс» та ТОВ «Ажиотаж» на митну територію України, а також митного оформлення операцій з імпорту вказаних вище товарів поза робочим часом.

Також встановлено, що, надаючи неправомірну вигоду начальнику митного посту «Куп'янськ-енергетичний», ОСОБА_8 діяв від імені та в інтересах ТОВ «Ажиотаж», керівником якого він є.

Слідчий суддя задовольнив клопотання прокурора та наклав арешт на майно шляхом заборони розпоряджатися ним будь-яким чином, а саме на транспортні засоби, що перебувають у власності ТОВ «Ажиотаж» [7].

Таким чином, слідчий суддя порушив норми закону, адже ОСОБА_8 повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 369 КК України. Цей злочин не є підставою для застосування судом ліквідації юридичної особи, він відсутній у переліку статті 96⁹ КК України, а отже і конфіскація майна як додатковий ЗКПХ застосований бути не може.

Аналогічної помилку допустив суддя Печерського районного суду міста Києва, наклавши арешт на кошти, які знаходяться на рахунках ТОВ «Будстрой ЛТД» та ТОВ «Голдпрезент компанії» [8]. Під час розгляду клопотання слідчим були надані докази, що Головним слідчим управлінням Національної поліції України здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні за фактом фіктивного підприємництва, тобто створення суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності, що заподіяло велику матеріальну шкоду державі (ч. 2 ст. [205 КК України](#)) та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ч. 3 ст. [209 КК України](#)). Слідчий суддя обґрунтував своє рішення здійснивши посилення на [статтю 96³ КК України, в якій передбачено загальні підстави для застосування до юридичних осіб ЗКПХ, але не врахував, що ліквідація, як і конфіскація, не може бути застосована до юридичної особи у разі вчинення її уповноваженою особою злочинів, передбачених ч. 2 ст. \[205\]\(#\) та ч. 3 ст. \[209 КК України\]\(#\)](#). А отже і не було підстав для накладення арешту на майно юридичної особи з метою забезпечення конфіскації майна як ЗКПХ щодо юридичної особи.

З аналізу норм Кримінального процесуального кодексу України можна зробити висновок, що арешт може бути накладений виключно на юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, після повідомлення уповноваженій особі такої юридичної особи про підозру та внесення відповідних відомостей про юридичну особу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР).

Саме на цій підставі слідчий суддя Марганецького міського суду Дніпропетровської області відмовив у задоволенні клопотання

про арешт грошових коштів у розмірі 46 600 гривень, що знаходилися на банківських рахунках ТОВ «ТК Експрес-Логістик», а також у касі цього товариства готівкою.

При розгляді клопотання з'ясовано, що відомості щодо юридичної особи до ЄРДР не вносились, повідомлення про підозру у вчиненні злочину будь-кому з уповноважених осіб цієї юридичної особи не вручалось, а кримінальне провадження внесене до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 [ст. 206 КК України](#), яке не зазначено у [ст. 96³ КК України як підстава застосування ЗКПХ](#). Тому слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про арешт майна [9].

Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання (ч. 1 ст. 172 КПК України).

Дійсно, розгляд клопотання про арешт майна юридичної особи здійснюється слідчим суддею за участю представника такої юридичної особи, якого виокремлено в підпунктах 25, 26 ст. 3 КПК України як учасника кримінального і судового провадження. На відміну від юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, адже у КПК України такого процесуального статусу не передбачено.

Зазначимо, що на практиці часто трапляються випадки, коли у зв'язку із вчиненням злочину керівник юридичної особи чи інша особа, уповноважена законом або уставни-

ми документами, переховується від органів досудового розслідування і його (її) місцезнаходження невідоме. У разі відсутності в іншої особи права на представництво інтересів юридичної особи (довіреності) слідчий, прокурор не мають можливості забезпечити швидке, повне та неупереджене досудове розслідування і вимушені його зупинити до встановлення місцезнаходження керівника або чекати призначення загальними зборами нового. З огляду на вищевказане, влучною є пропозиція С.Є. Абламського, О.О. Юхно частину 2 ст. 52 КПК України «Обов'язкова участь захисника» доповнити додатковим пунктом 10 такого змісту: «щодо юридичної особи, місцезнаходження керівника чи іншої особи, уповноваженої законом або уставними документами, якої невідоме, – з моменту встановлення цього факту» [10, с. 82].

Висновки. Арешт на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження

на, накладається за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, може застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна. Конфіскація майна є додатковим заходом і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи. У свою чергу ліквідація як основний ЗКПХ застосовується у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження будь-якого зі злочинів, що передбачений статтею 96⁹ КК України. Однак, на підставі проаналізованих ухвал, які містяться в Єдиному реєстрі судових рішень, приходимо до висновку, що слідчі судді при вирішенні питання про накладення арешту на майно юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не завжди керуються нормами закону, задовольняють клопотання слідчого, прокурора і накладають арешт на майно без достатніх на те підстав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.09.2019).
2. Ухвала слідчого судді Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 31.05.2017 р. Справа № 607/5818/16-к. Провадження № 1-кс/607/4056/2017. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66888387> (дата звернення: 28.09.2019)
3. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19> (дата звернення: 24.09.2019)
4. Яценко А.М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття та мета застосування. Безпека людини, суспільства, держави : матер. наук.-практ. заочн. конф. «присвяч. 70-річчю докт. юрид. наук, проф., акад. Європейської академії безпеки та конфліктології, заслуженого юриста України Глушкова Валерія Олександровича (м. Київ, 28 жовтня 2017 р). К., 2017 С. 311-314..
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.09.2019).
6. Процесуальний порядок та особливості застосування слідчим арешту майна: метод. рек. / С.С. Чернявський, А.А. Вознюк, Д.О. Алексєєва-Процюк та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 50 с.

7. Ухвала слідчого суддя Червонозаводського районного суду міста Харкова від 17.03.17 р. Справа № 646/65/17. Провадження № 1-кк/646/1505/2017. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65365201> (дата звернення: 29.09.2019)

8. Ухвала слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 5.07.2016 р. Справа № 757/33838/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59075971> (дата звернення: 01.10.2019)

9. Ухвала слідчого судді Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 15.08.2019 р. Справа № 180/1400/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83649358> (дата звернення: 26.09.2019)

10. Абламський С.Є., Юхно О.О. Окремі питання участі у кримінальному провадженні представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Право і безпека. 2016. № 1 (60). С. 80-84.